Emil DUMEA

Relaţiile dintre Biserica Catolică şi Statul român: Concordatul din 1927

Introducere

Încă din a doua jumatate a secolului al XIX-lea, Sfântul Scaun a creat pe teritoriul statului român o ierarhie ecleziastica proprie. După războiul de independenţă, Vicariatul apostolic al Valahiei avea să fie ridicat de Papa Leon al XIII-lea la rangul de Arhiepiscopie (la 7 aprilie 1883), iar cel al Moldovei la rangul de Episcopie (la 27 iunie 1884). În Transilvania, prin Bula papală *Ecclesiam et omni lingua,* din 23 noiembrie 1853, fusese creată o nouă structură teritorial-administrativă ecleziastică pentru Biserica Greco-Catolica, Mitropolia de Blaj, şi trei eparhii sufragane: Oradea, Gherla şi Lugoj. Toate se aflau sub jurisdicţia Congregaţiei *De Propaganda Fide.*

Dorinţa de stabili relaţii diplomatice între Principatele Române şi Vatican a fost exprimată chiar imediat după Unirea de la 1859, dorinţă care s-a materializat mult mai târziu, abia după 1918. Formarea statului unitar român, în cuprinsul căruia Biserica Catolică de ambele rituri latin şi bizantin dobândea o sensibilă creştere, a impus necesitatea precizarii unor noi relaţii cu Sfântul Scaun

La sfârşitul lunii septembrie 1918, Consiliul Naţional Român de la Paris l-a numit pe Monseniorul Vladimir Ghika drept reprezentant al său pe lângă Papa Benedict al XV-lea. La 11 decembrie acelaşi an, cardinalul Pietro Gasparri, secretar de Stat al Sfântului Scaun, ratifica numirea *în vederea unei colaborări utile pentru binele religios al poporului român*.

Desfaşurarea lucrărilor Conferinţei de Pace de la Paris (1919-1920) a prilejuit primele contacte între membrii delegaţiei române, condusă de premierul Ion I. C. Brătianu, şi Monseniorul Cerrutti, reprezentantul personal al Papei la importanta reuniune internaţională.

Noua Constituţie a României din 1923 garanta libertatea de conştiinţă[1] şi liberatea cultelor[2] şi stabilea condiţia privilegiată a Bisericii ortodoxe române, ca fiind Biserică dominantă, iar Biserica greco-catolică avea prioritate asupra celorlalte culte[3], condiţia juridică a catolicilor de rit latin fiind reglementată de Legea cultelor promulgată la 12 aprilie 1928[4]. Datorită faptului că România la acea vreme, ca şi astăzi de fapt, era formată din mai multe grupuri etnice[5] care vorbesc limbi diferite şi

---

[1] Cfr. art. 5:**"**Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conştiinţei, de libertatea învăţământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile şi drepturile stabilite prin legi".

[2] Cfr. art. 22: "…Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate şi protecţiune întrucât exerciţiul lor nu aduce atingere ordinei publice, bunelor moravuri şi legilor de organizare ale Statului".

[3] Cfr. art. 22: "…Biserica creştină ortodoxă şi cea greco-catolică sunt biserici româneşti. Biserica ortodoxă română fiind religia marei majorităţi a Românilor este biserica dominantă în Statul român; iar cea greco-catolică are întâietatea faţă de celelalte culte".

[4] Cfr. *Monitorul Oficial,* nr. 89, din 22 aprilie 1928, p. 3607 şi urm. Textul în limba franceză a acestei legi îl găsim în *Documentation Catholique,* 1929, II, col. 975. Această lege suferă unele modificări prin promulgarea legii 31 din iulie 1929 în *Monitorul Oficial,* nr. 170, din 3 august 1929, p. 6265 şi urm. De asemenea vezi C. C. COSTESCU, *Colecţiune de legiuiri bisericeşti şi şcolare adnotate,* vol. III, Bucureşti 1931, pp. 98-116

[5] În România sunt considerate minorităţi: maghiarii, germanii, rutenii, turcii, bulgarii, sârbii, ţiganii şi evreii.

sunt de religie diferită[6] oricând se puteau ivi discordanţe şi pentru a asigura liniştea catolicilor în materie religioasă Sfântul Scaun începe să stabilească relaţii diplomatice cu Statul român, relaţii care se includ în contextul de promovare şi lărgire a relaţiilor diplomatice în Europa Centrală şi Orientală. Ea a fost conjugată cu o intensă pledoarie pentru reconciliere între popoare *(Pacem Dei munus,* 23 mai 1920).

1. Un acord sincer şi durabil

Demersurile diplomaţiei Vaticane se înscriau astfel pe coordonatele configurate de Papa Benedict al XV-lea, în 1917-1918, şi expuse ulterior în ultima alocuţiune consistorială din 21 noiembrie 1921. Se abandona modelul pactual şi se elabora un nou tip de reglementare juridică al relaţiilor Biserică-Stat, care să nu lezeze libertatea şi demnitatea Bisericii.

Este bine să amintim şi faptul că deciziile Sfântului Scaun din 10 mai şi 29 iunie 1919, de a restitui, înaintea semnării Tratatului de pace cu Ungaria de la Trianon (4 iunie 1920), parohiile greco-catolice din Transilvania, ce fuseseră încredinţate Episcopiei de Hajdudorog în 1912, s-a dorit a fi nu numai un gest reparatoriu, ci şi o dovadă concretă a voinţei Vaticanului de a dezvolta relaţii amicale cu statul român.

Iniţiativa guvernului liberal Brătianu de a stabili relaţii diplomatice cu Vaticanul a fost continuată de cabinetul Alexandru Vaida-Voievod, care, la începutul anului 1920, îl trimitea, pe părintele Vasile Lucaciu la Roma pentru negocieri. În acelaşi an, noul premier, generalul Alexandru Averescu, continuă demersurile diplomatice, în condiţiile în care încetase mandatul de reprezentare al Monseniorului Vladimir Ghica.

În baza raportului ministrului Afacerilor Străine, Duiliu Zamfirescu, la 12 iunie 1920 era promulgat Decretul nr. 2.543 bis, prin care era desemnat primul reprezentant diplomatic al României pe lânga Sfântul Scaun, cu începere din 1 iunie 1920, cu rangul de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar. La 29 iulie 1920, cu prilejul audienţei acordate de Papa Benedict al XV-lea, Dimitrie C. Pennescu (1874-1938), diplomat de carieră, şi-a prezentat scrisorile de acreditare. La 17 octombrie 1920 sosea la Bucuresti, în calitate de Nunţiu Apostolic, Monseniorul Francesco Marmaggi.

La 31 iulie, Dimitrie C. Pennescu îl informa pe noul ministru de Externe, Take Ionescu, despre desfaşurarea ceremoniei de prezentare a scrisorilor sale de acreditare. "Alaltăieri, joi, la orele 12, Sfântul Părinte a binevoit a mă primi, cu ceremonialul obişnuit, în audienţa solemnă, împreună cu personalul Legaţiunii, spre a-i remite scrisorile prin care Maiestatea Sa Regele, mă acreditează în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotentiar pe lânga Sfântul Scaun. În cuvântarea mea, am ţinut a sublinia că în România, faurită cu sacrificiile imense ale tuturor fiilor ei, catolicii de ambele rituri, precum şi instituţiile catolice care intră în noile frontiere ale ţării noastre, se vor putea dezvolta în mod liber «în cadrele naţionale», dar «punând în armonie organizarea şi funcţionarea lor cu interesele legitime ale statului român». Am facut apoi aluziune la Concordat, aratând că, pentru reglementarea relaţiilor ce

[6] Cfr. art. 21 din Legea pentru regimul general al cultelor: "Pe lângă Biserica ortodoxă, a cărei organizare este stabilită prin lege specială, în Statul român mai există următoarele culte istorice:
a) Cultul român greco-catolic;
b) Cultul catolic (de rit latin, grec-rutean şi armean);
c) Cultul reformat;
d) Cultul evanghelic-luteran;
e) Cultul unitarian;
f) Cultul armeano-gregorian;
g) Cultul mozaic (cu diferitele sale rituri);
h) Cultul mahomedan.

urmează să existe de acum înainte între statul român şi Biserica Catolică, va fi necesar să se încheie un acord sincer şi durabil între ţara noastră şi Sfântul Scaun".

2. Disponibilitate şi fermitate

Spre finalul raportului, trimisul român nota: "Înainte de a părăsi Vaticanul, am facut o vizită oficială Eminenţei Sale Cardinalului Pietro Gasparri, Secretarul de Stat al Sfântului Scaun. În cursul conversaţiei, venind vorba de Concordat, Eminenţa Sa mi-a arătat că, urmând a pleca în concediu peste puţine zile, ar dori ca tratativele pentru încheierea Concordatului să înceapă pe la finele lunii septembrie sau mai probabil la începutul lunii octombrie. Mă voi folosi de vacanţele în care intră acum Secretariatul de Stat al Vaticanului, spre a-mi procura proiectul de Concordat stabilit între Mons. Cerrutti, Secretar pentru Afacerile Extraordinare al Vaticanului, şi Părintele Vasile Lucaciu şi a studia şi Concordatele ce se tratează acum cu statul sârbo-croato-sloven şi cu Polonia spre a mă pregati, astfel, pentru reluarea tratativelor noastre în vederea încheierii unui Concordat".

În anii ce au urmat, au apărut o serie de probleme în relaţiile bilaterale. Astfel, la 24 octombrie 1922, Dimitrie C. Pennescu trimitea un raport către ministrul Afacerilor Străine I. Gh. Duca, în care arăta că Vaticanul era nemulţumit de aplicarea reformei agrare faţă de instituţiile catolice. "Cum obiecţiile Vaticanului nu privesc înseşi principiile legii noastre agrare, ci numai modul de aplicare a ei, în anumite cazuri citate în Nota Nunţiului Apostolic, cred de datoria mea de a transmite Excelenţei Voastre cererea Cardinalului Secretar de Stat, rugând-o să binevoiască a o face să se examineze de aproape şi a mă pune apoi în măsura de a da Sfântului Scaun un răspuns atât la problema aplicării reformei agrare faţă de instituţiunile catolice, cât şi la aceea a deposedării episcopatului catolic de fondurile religioase şi culturale, chestiune care formează obiectul celeilalte Note a Monseniorului Marmaggi".

În răspunsul trimis la 3 noiembrie 1922, I. Gh. Duca îşi exprima întreaga disponibilitate de a examina toate cazurile în litigiu. În acelaşi timp, ţinea să atragă atenţia asupra ostilităţii manifestate de "organele Bisericii catolice din Transilvania" faţă de însăşi ideea exproprierii. "Clerul catolic s-a aratat ostil reformei agrare, a adoptat atitudinea marilor proprietari unguri şi a întreprins în străinătate, în presa catolică, o campanie violentă, inexactă şi evident rău-voitoare pentru ţară. I-am remarcat [Nunţiului Apostolic la Bucureşti] că lucrurile se prezintă astăzi astfel încât campania clerului catolic se confundă prea mult cu campania maghiară şi arăta pericolul care există pentru noi de a avea în fruntea Bisericii Catolice persoane cu sentimente iredentiste ungureşti".

Anul următor, la 17 mai 1923, Dimitrie C. Pennescu înştiinţa de la Roma: "M-am folosit de cea dintâi recepţie diplomatică la Segreteria de Stat pentru a exprima mulţumiri Cardinalului Gasparri pentru rechemarea de la Timişoara a fostului episcop romano-catolic Iulius Glattfelder şi a-i comunica totodată părţile din scrisoarea pastorală pe care fostul prelat a crezut de cuviinţă să o adreseze preoţilor din episcopia sa, înainte de a părăsi ţara. Am insistat asupra procedeului neleal întrebuinţat de episcopul de Timişoara de a fi făcut să apară acea pastorală în toate ziarele maghiare şi nemţeşti din Timişoara, în redactarea ei originală, adică împreună cu pasajele găsite primejdioase pentru ordinea publică, ce fuseseră suprimate de primul procuror al Tribunalului din acel oraş. Cardinalul Secretar de Stat, dezaprobând ca şi Monseniorul Borgongini-Duca, secretarul Afacerilor Extraordinare întregul mod de procedare al fostului episcop romano-catolic de Timişoara, mi-a cerut să le las traducerea franceză

a parţilor citate din scrisoarea pastorală în chestiune şi m-a asigurat că i se va atrage serioasă atenţiune asupra atitudinii sale, care nu cadreaza cu sfaturile de moderaţie date de Sfântul Scaun clerului catolic. Episcopul Glattfelder va fi invitat să se abţină de la orice act de propagandă iredentista ungurească, păstrând în noua sa reşedinţă activitaţii sale adevăratul caracter al misiunii sale religioase si de păstor de suflete".

3. Concesii reciproce

La 4 decembrie 1924, trimisul extraordinar şi ministrul plenipotenţiar al României pe lângă Sfântul Scaun raporta ministrului sau: "Am reînnoit, în termeni stăruitori, demersurile deja făcute cu prilejul primei întrevederi ce am avut cu Cardinalul Gasparri pentru îndepărtarea protopopului romano-catolic din Cluj, dr. Hisschler. Am speranţa că se va da şi acestei afaceri soluţiunea dorită de noi, deoarece precum mi s-a afirmat nu se asteapta, pentru a se lua o hotarâre definitivă în chestiunea Hisschler, decât avizul obişnuit al Nunţiului Apostolic din ţara noastră. În fine, trebuie să reamintesc Excelenţei Voastre că, pentru reînceperea negocierilor în vederea încheierii Concordatului, sunt încă în aşteptarea «notelor explicative», care urmau să fie anexate la instrucţiunile definitive primite la 6 noiembrie a.c., dar care, precum arătam în raportul nr. 305 datat din aceeaşi zi, nu mi-au fost încă expediate".

La 30 ianuarie 1925, Dimitrie C. Pennescu revenea cu un raport către I. Gh. Duca. "Îndată dupa primirea telegramei cifrate a Excelenţei Voastre sub nr. 64.546 din 9 decembrie anul trecut, m-am grăbit a semnala Cardinalului Secretar de Stat discursul rostit de Nuntiul Apostolic de la Budapesta şi am cerut, cu stăruinţă, ca reprezentantul Sfântului Scaun în Ungaria să fie invitat a se abţine de a participa la manifestări iredentiste maghiare. Am onoarea a trimite, aci alăturat, Excelenţei Voastre, copie de pe Nota ce primesc azi de la Segreteria de Stat şi prin care, după ce îmi arată că cuvintele Monseniorului Schioppa ar fi fost rău tălmacite căci ele nu s-ar fi referit decât la «restaurarea religioasă, morală şi socială» a Ungariei , adauga că i s-a recomandat de a se abţine în viitor de la orice act care ar putea da loc la neîntelegeri, Cardinalul mai mi-a comunicat, verbal, cum că observaţiile facute, de rândul acesta, Monseniorului Schioppa au fost destul de aspre, iar instrucţiile ce i s-au trimis erau întocmite într-un spirit categoric şi imperativ".

Depăşindu-se astfel unele obstacole, create independent de voinţa Sfântului Scaun, şi manifestând o voinţă reciprocă de a continua dialogul politic, peste încă un an, la 15 ianuarie 1926, Dimitrie Pennescu putea informa despre încheierea tratativelor pentru semnarea Concordatului: "Toate modificările şi adăugirile cerute de noi au fost admise de Sfântul Scaun, unele cu mici modificări, mai mult de formă decât de fond, iar concesiile făcute de noi Sfântului Scaun, sub rezerva aprobării guvernului, sunt dispoziţii luate textual din proiectul de lege al Cultelor". Concordatul între România şi Sfântul Scaun, avea să se încheie, la 10 mai 1927.

4. Conţinutul Concordatului

Legea pentru ratificarea Concordatului a fost votată de senatul României la 25 mai 1929 şi promulgată prin Decretul regal nr. 1842 din 11 iunie a aceluiaşi an, publicată o zi mai târziu în Monitorul Oficial.

1.Religia Catolică Apostolică de orice rit, se va practica şi exercita liber şi în public, în tot Regatul României (art. 1) şi recunoaşte Bisericii Catolice din România personalitate juridică conform dreptului comun al ţării, capabilă să dobândească şi să administreze bunurile patrimoniale care sunt garantate de stat, conform Constituţiei Regatului (art. 9).

2. Se bucură de personalitate şi capacitate juridică: Parohiile, Protopopiatele, Mănăstirile, Capitolele catedralelor, Abaţiile, Episcopiile, Mitropoliile şi celelalte organizaţii canonic şi legal constituite.

3. Mitropoliţii, Episcopii şi coadiutorii *cum iure successionis* trebuie să fie cetăţeni români. Sfântul Scaun, înainte de numirea lor, va notifica guvernului regal persoana ce urmează a fi numită, spre a se constata de comun acord dacă nu ar fi în contra ei motive de ordin politic (art. 5).

4.Ordinelor şi Congregaţiilor religioase li se recunoaşte personalitate juridică cu condiţia ca ele să îndeplinească condiţiile stabilite de legile în vigoare, vor putea deschide noi case numai cu încuviinţarea dată în înţelegere de către Sfântul Scaun şi Guvernul Român (art. 17, alin. 2), iar noi Ordine şi Congregaţii se vor putea stabili în România (art. 17, alin 4). Vor putea deschide şcoli şi fixa limba de predare (art. 19, alin. 3).

5.Biserica are dreptul de a se îngriji de orice asistenţă religioasă pentru credincioşii ei în armată, spitale civile şi militare, orfelinate, şcoli corecţionale, penitenciare ţinând cont de regulamentul instituţiilor respective (art. 18).

6. Biserica Catolică are dreptul de a înfiinţa şi întreţine pe cheltuiala proprie: şcoli primare şi secundare, care vor fi sub dependenţa episcopilor şi sub supravegherea şi controlul Ministerului Instrucţiunii Publice (art. 19, alin 1). Toate şolile vor avea dreptul de publicitate.

Acestea sunt câteva prevederi mai importante din Concordat unde sunt enunţate norme principale care trebuiesc integrate şi aplicate în urma altor conveţii pe care Sfântul Scaun le va încheia cu România. De fapt normele privind bunurile patrimoniale prin formarea aşa numitului *patrimoniu sacru*, sunt prea generale şi pot crea dificultăţi în aplicarea lor. În concordat nu se face aluzie la celebrarea religioasă a căsătoriilor şi nici la cauzele de nulitate a acestora sau la separarea dintre soţi care necesită şi o reglementare civilă, nu se vorbeşte despre alte bunuri eccleziastice cum ar fi cimitirele, monumentele bisericeşti şi nici de comunicarea liberă cu Sfântul Scaun, nu numai din partea autorităţilor bisericeşti, dar şi din partea credincioşilor catolici, nu se aminteşte despre învăţământul conform doctrinei Bisericii şi formarea morală a tinerilor în universităţi, colegii şi şcoli şi nici despre diferite forme de apostolat pe care Biserica le exercită şi nici de contribuţia Bisericii la cultura românească deşi Ordinele călugăreşti au avut pe întreg cuprinsul ţării o influenţă deoasebită: franciscanii, dominicanii şi iezuiţii.

În concordatele cu alte state aceste argumente au fost obiectul unor ulteriore dispoziţii. Să nu uităm totuşi că Sfântul Scaun încheie un Concordat cu ţară majoritar ortodoxă, aşa cum este România şi în contextul timpului de atunci putem spune că s-a ajuns la o realizare deosebită pe plan diplomatic dintre Stat şi Biserică.

Anul 2007